POLITIKA ROVNOSTÁŘSTVÍ V KAŽDODENNÍM ŽIVOTĚ STŘEDNÍCH ODBORNÝCH ŠKOL V SOCIALISTICKÉM ČESKOSLOVENSKU V PRŮBĚHU NORMALIZACE

POLICY OF EGALITARIANISM IN EVERYDAY LIFE OF SECONDARY TECHNICAL SCHOOLS IN SOCIALIST CZECHOSLOVAKIA AFTER 1968 SOVIET OCCUPARTION

Michal Šimáně[1], **Lenka Kamanová**[1]

[1] Oddělení sociálních věd, Institut celoživotního vzdělávání, Mendelova univerzita v Brně, Brno

Abstrakt

Tématem příspěvku je problematika politiky rovnostářství v socialistickém Československu. Konkrétním cílem autorů příspěvku je zachytit a interpretovat projevy politiky rovnostářství vládnoucí Komunistické strany Československa v každodenním životě středních odborných škol v tzv. období normalizace pohledem tehdejších učitelů těchto škol. Příspěvek vychází z historiografického proudu dějin každodennosti. Jako hlavní metoda sběru dat byla zvolena metoda orální historie, která byla doplněna studiem dobové legislativy a archivních zdrojů.

Klíčová slova: *rovnostářství, střední odborné školství, učitelé, socialistické Československo, orální historie*

Abstract

The topic of the paper is the issue of the policy of egalitarianism in socialist Czechoslovakia. The specific aim of the authors is to capture and interpret the manifestations of the policy of egalitarianism of the ruling Czechoslovak Communist Party in the everyday life of secondary technical schools in period of normalization from teachers' point of view. The paper is based on the historiographical approach of everyday life history. The oral history method was chosen as the main method of data collection, which was supplemented by a study of contemporary legislation and archival sources.

Keywords: *egalitarianism, secondary technical schools, teachers, socialist Czechoslovakia, oral history*

1 Úvod

Tématem příspěvku je problematika politiky rovnostářství v socialistickém Československu. Konkrétním cílem je zachytit a interpretovat projevy politiky tzv. socialistického rovnostářství vládnoucí KSČ v každodenním životě středních odborných škol v tzv. období normalizace pohledem tehdejších učitelů těchto škol. Příspěvek se zaměřuje jak na naplňování oficiálních vládních nařízení politiky rovnostářství v prostředí středních odborných škol, tak ale zejména i na praxi, která neměla oporu v oficiálních vládních nařízeních, ale komunistickou mocí byla „tiše" tolerována.

2 Teorie

Rovnostářství, resp. socialistické rovnostářství lze chápat jako politickou ideologii typickou pro komunistické režimy druhé poloviny 20. století, a to včetně tzv. období normalizace v socialistickém Československu. Jedním z cílů těchto režimů bylo prostřednictvím politických rozhodnutí dosáhnout ideálu rovnosti, spravedlnosti a mezilidské solidarity (viz např. Arneson, 2011; Cabada & Kubát, 2007; Nielsen, 1990). Výjimkou nebyla ani oblast středního (odborného) školství, kde hlavním cílem byla prostřednictvím této politiky eliminace vzdělávacích nerovností jedinců pocházejících z různých sociálních tříd (Hanley, 2001). V tomto směru mapuje tuto problematiku řada zejména sociologických studií, které jsou ovšem zaměřeny především kvantitativně (viz např. Walder, 1995; Krejčí & Machonin, 1996; Kreidl, 2004 ad.). Tento příspěvek tyto sociologické studie doplňuje pohledem na to, jakým způsobem se tato politika realizovala v každodenním životě středních odborných škol v Československu.

3 Metodologie výzkumu

Příspěvek vychází z historiografického proudu dějin každodennosti. Jako hlavní metoda sběru dat byla zvolena metoda orální historie (více viz např. Vaněk & Mücke, 2011). V tomto směru je příspěvek založen na datech získaných ze 13 orálně historických rozhovorů s 6 respondenty ve věku 62–81 let. Konkrétně se jednalo o učitele (jak všeobecných, tak odborných předmětů), kteří ve sledovaném období působili na středních odborných školách v bývalém

Jihomoravském kraji. Výzkum prostřednictvím metody orální historie je dále doplněn studiem dobové legislativy jako jsou různá nařízení, směrnice a vyhlášky ministerstva školství a studiem archivních materiálů získaných v archivních fondech Národního archivu v Praze a Archivu města Brna.

4 Výsledky

Výsledky empirického výzkumu přináší dosud nezachycený obraz realizace politiky rovnostářství prosazované Komunistickou stranou Československa v každodenním životě středních odborných škol v socialistickém Československu v průběhu tzv. normalizace. Vzpomínky pamětníků odhalují projevy a průběh uplatňování zásad politiky socialistického rovnostářství ze strany vyučujících těchto škol. Zachycují jak naplňování oficiálních zásad této politiky, tak ale i jednání učitelů vůči některým žákům, které šlo za hranu vládních nařízení, a ovlivňovalo různým způsobem jejich studium od přijímacího řízení, přes řešení kázeňských prohřešků, až po ukončení studia a získání maturitního vysvědčení. Ukazuje se přitom, že toto jednání bylo vládnoucím režimem neoficiálně tolerováno, ba přímo podporováno. Typickým příkladem v tomto směru může být protežování žáků, jejichž rodiče byli součástí stranického aparátu, nebo naopak „ostrakizace" žáků, jejichž rodiče byli z komunistické strany vyloučeni.

5 Závěry a diskuse

Prosazování politiky rovnostářství lze chápat obecně jako jeden z významných ideologických úkolů každého komunistického režimu. Není proto překvapující, že jedním z prostředí, kde tento úkol měl být naplňován, byly i střední odborné školy. Ty se obecně měly na základě principů ideologie socialistického rovnostářství zpřístupnit širším masám. A to tak, aby (nejen) na tomto typu škol byly zastoupeny všechny sociální třídy v takovém poměru, v jakém byly tyto třídy zastoupeny ve společnosti. V tomto směru vládnoucí režim využíval řadu oficiálních nástrojů, jako byla např. směrná čísla, přijímací řízení apod. (viz např. Kreidl, 2004). Výsledky výzkumu ovšem ukazují, že v průběhu vzdělávání žáků učitelé podnikali i jiné kroky, které již v oficiálních dokumentech neměli potřebnou oporu. Významným faktorem, který ovlivňoval jejich jednání během studia jim

svěřených žáků totiž byla např. i míra loajality k vládnoucímu režimu ze strany rodičů takového žáka apod. (srov. např. Walder, 1995).

Poděkování

Příspěvek vznikl v rámci řešení projektu s názvem Střední odborná škola v socialistickém Československu pohledem dějin každodennosti. Orálně historické rozhovory s učiteli (číslo projektu 19-24776S) financovaného Grantovou agenturou České republiky. Autor děkuje za poskytnutou podporu.

6 Literatura

Arneson, R. J. (2011). Liberalism, capitalism, and „socialist" principles. *Social Philosophy and Policy*, *28*(2), 232–261.

Cabada, L., & Kubát, M. (2007). *Úvod do studia politické vědy.* Plzeň: Aleš Čeněk.

Hanley, E. (2001). Centrally Administered Mobility Reconsidered: The Political Dimension of Educational Stratification in State-Socialist Czechoslovakia. *Sociology of Education*, *74*(1), 25–43.

Kreidl, M. (2004). Politics and Secondary School Tracking in Socialist Czechoslovakia, 1948–1989. *European Sociological Review*, *20*(2), 123–139.

Krejčí, J., & Machonin, P. (1996). *Czechoslovakia, 1918–92: A laboratory for social change.* New York: Palgrave MacMillan.

Nielsen, K. (1990). Liberal and Socialist Egalitarianism. *Laval théologique et philosophique*, *46*(1), 81–96.

Vaněk, M., & Mücke, P. (2011). *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie.* Praha: Karolinum.

Walder, A. (1995). Career Mobility and the Communist Political Order. *American Sociological Review*, *60*(3), 309–328.